

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних технологій
Кафедра авіаційної психології

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Любов ПОМИТКІНА

«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ

Тема: **ЗВ'ЯЗОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ
З РІВНЕМ САМООЦІНКИ**

Виконавець: Луценко Марина Михайлівна

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент Ічанська Олена Михайлівна

Нормоконтролер:

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра авіаційної психології

Спеціальність 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Любов ПОМИТКІНА

«___» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

На виконання дипломної роботи

Луценко Марини Михайлівни

1. Тема дипломної роботи: «Зв'язок інтелектуальних здібностей старших підлітків з рівнем самооцінки» затверджена наказом ректора від « ___ »ня 2022 р. №00/ст.
2. Термін виконання роботи: з _____ 2022 року по _____ 2023 року.
3. Вихідні дані до роботи: вибірка – 40 підлітків учні 9-10 класів.
Методики дослідження: метод тестування – «Шкільний тест розумового розвитку (ШТУР)»; «тест опитувальник самовідношення (ОСВ)» В.В. Столін, С.Р. Пантелеєв; методика «Інтелектуальна лабільність» В.Т.Козлової; методика дослідження самооцінки С. А. Будассі.
4. Зміст пояснювальної записки: вступ, де висвітлено актуальність даного дослідження, об'єкт, предмет, мету та завдання, практичне значення. Перший розподіл присвячений теоретико-методологічному вивченню зв'язку інтелектуальних здібностей підлітків з рівнем самооцінки. Другий розподіл присвячений опису умов, етапів і методологічних основ дослідження. У третьому розподілі описано результати дослідження зв'язку інтелектуальних здібностей підлітків з рівнем самооцінки. У висновках викладені узагальнені результати дослідження.

5. Перелік обов'язкового графічного матеріалу: 3 таблиці, 4 рисунки.

6. Календарний план-графік.

№ з\п	Завдання	Термін виконання	Виконання
1.	Обрання теми та формулювання завдань		
2.	Аналіз наукових праць		
3.	Оформлення теоретичної частини		
4.	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження		
5.	Проведення емпіричного дослідження		
6.	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів		
7.	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ		
8.	Подання дипломної роботи науковому керівнику		
9.	Попередній розгляд дипломної роботи		
10.	Виправлення зауважень, оформлення рецензії, відгуку наукового керівника		
11.	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис завідувачу кафедри		
12.	Захист дипломної роботи		

7. Дата видачі завдання: « » ... 202 р.

Керівник дипломної роботи _____ Олена ІЧАНСЬКА

Завдання прийняла _____ Марина ЛУЦЕНКО

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи: «Зв'язок інтелектуальних здібностей старших підлітків з рівнем самооцінки» 48 сторінок, 3 таблиці, 4 рисунків та 5 додатків.

ІНТЕЛЕКТ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ, САМООЦІНКА, ОСОБИСТІТЬ, САМОСПРИЙНЯТТЯ, ПІДЛІТКОВИЙ ВІК

Об'єктом дослідження є інтелектуальні здібності та самооцінка особистості.

Предмет дослідження: зв'язок інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки старших підлітків.

Мета дослідження: визначення зв'язку інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки старших підлітків.

Методики дослідження: метод тестування – «Шкільний тест розумового розвитку (ШТУР)»; тест опитувальник самовідношення (ОСВ)» В.В. Столін, С. Р. Пантелеєв; методика «Інтелектуальна лабільність» В.Т.Козлової; методика дослідження самооцінки С. А. Будассі.

Завдання дослідження:

1) Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми інтелектуальних здібностей та індивідуальних характеристик особистості; визначити основні характеристики та показники інтелектуальних здібностей та самооцінки особистості.

2) Здійснити емпіричне дослідження інтелектуальних здібностей та рівня самооцінки учнів 9-10-х класів.

3) Визначити за допомогою математичних методів зв'язок інтелектуальних здібностей з самооцінкою підлітків.

4) Розробити рекомендації шкільним психологам, вчителям щодо адекватності самооцінки та підвищення рівня інтелекту у підлітків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ З САМООЦІНКОЮ ОСОБИСТОСТІ.....	9
1.1. Інтелектуальні здібності особистості в працях вчених.....	9
1.2. Самооцінка особистості в сучасній психології	11
1.3. Індивідуально-психологічні особливості підліткового віку.....	14
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ.....	17
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ З РІВНЕМ САМООЦІНКИ.....	19
2.1. Організація дослідження	19
2.2. Підбір та обґрунтування методик дослідження.....	20
2.3. Аналіз та інтерпретація отриманих даних дослідження.....	21
2.4. Встановлення зв'язку інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки підлітків за допомогою методів математичної статистики.....	27
2.5. Рекомендації шкільним психологам, вчителям для підвищення самооцінки та рівня інтелекту підлітків.....	29
ВИСНОВОК ДО 2 РОЗДІЛУ	34
ВИСНОВОК	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтелектуальні здібності людини в усі часи вважають найважливішими характеристиками людини, оскільки, це перш за все, її здатність до самовиживання, саморозвитку та самореалізації. Вчені дослідили (А.Айзенк, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, С.Л. Рубінштейн, Т.В. Драгунова, Ж. Піаже, Д.І. Фельдштейн, В.С. Мухіна), що інтелект пов'язаний з іншими внутрішніми властивостями людини, такими як сприймання, пам'ять, мова, уява, самосвідомість, самоконтроль, характер, володіння тілом, творчість, інтуїція тощо.

Як відомо, адекватна самооцінка надає особі вірно визначати свої сили і спів вставляти їх із завданнями різної важкості та з вимогами оточуючих, натомість, неадекватна (завищена або занижена) самооцінка може навіть деформувати внутрішній світ людини, може призвести до спотворення її мотиваційної, а також емоційно-вольової сфери, що в цілому, може суттєво перешкоджати її гармонійному розвитку.

Цікавими є особливості самооцінки у підлітків. Для її формування важливими є зовнішній вигляд, фізичний стан, наявність друзів і їх статус, наявність певного виду звичок і певного роду стосунків, уваги від однокласників та однолітків тощо. Проте чи впливає на самооцінку підлітка рівень інтелекту – питання відкрите. Адже є багато дітей, які маючи великий інтелектуальний потенціал, абсолютно не цінують себе, не знаходять спільну мову з однолітками, соромляться своїх знань та умінь. Деякі, навпаки, не маючи високого рівня інтелекту мають неадекватно високу самооцінку, гордяться тим, що вони погано вчаться, мають зауваження з приводу їхньої поведінки, думаючи, що це підвищує їхній авторитет. А є ще підлітки, які навмисно приховують свій потенціал для того, щоб підвищити свою популярність. Саме для того, щоб дізнатися чи це поодинокі випадки, чи це певна закономірність і доцільно проводити таке дослідження.

Зважаючи на вище вказане, зрозуміло, що поведінка підлітка в більшості регулюється його самооцінкою, тоді як самооцінка формується в ході спілкування з

оточуючими людьми, а, перш за все, з однолітками. Орієнтація на такого ж однолітка пов'язана з потребою бути прийнятим до референтної групи і визнаним у колективі, а також з потребою в дружбі, крім того, з сприйняттям однолітка як зразка, який ближче, зрозуміліше, доступнішими порівняно з дорослою людиною.

Отже приходимо до висновку, що на розвиток самооцінки підлітка найбільше впливають взаємини з однолітками, з класним колективом.

Мета дослідження: визначення зв'язку інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки старших підлітків.

Об'єкт дослідження: інтелектуальні здібності та самооцінка особистості.

Предмет дослідження: зв'язок інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки старших підлітків.

Завдання дослідження:

- 1) Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми інтелектуальних здібностей та індивідуальних характеристик особистості; визначити основні характеристики та показники інтелектуальних здібностей та самооцінки особистості.
- 2) Здійснити емпіричне дослідження інтелектуальних здібностей та рівня самооцінки учнів 9-10-х класів.
- 3) Визначити за допомогою математичних методів зв'язок інтелектуальних здібностей з самооцінкою підлітків.
- 4) Розробити рекомендації шкільним психологам, вчителям щодо адекватності самооцінки та підвищення рівня інтелекту у підлітків.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури, бесіда, спостереження.

Методики дослідження:

- 1) Метод тестування – «Шкільний тест розумового розвитку (ШТУР)»;
- 2) «Тест опитувальник самовідношення (ОСВ)» В.В. Столін, С. Р. Пантелєєв;
- 3) Методика «Інтелектуальна лабільність» В.Т.Козлової;
- 4) Методика дослідження самооцінки С. А. Будасі.

Практичне значення: результати отримані у ході теоретичного та емпіричного дослідження можуть бути використані шкільними психологами, вчителями щодо розвитку інтелектуальних здібностей та корекції самооцінки підлітків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ З САМООЦІНКОЮ ОСОБИСТОСТІ

1.1 Інтелектуальні здібності особистості в працях вчених

Як відомо, інтелект – це розумова здатність індивіда пізнавати і вирішувати проблеми, яка також об'єднує в собі пізнавальні здібності. Інтелект властивий людям, а також спостерігається у тварин. Зазвичай особистість використовує інтелект для обробки актуальної інформації, наприклад, для прийняття вірного рішення, розробки плану дій, постановки глобальних цілей, обрання життєвої позиції тощо. Вчені дослідили (А.Айзенк, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, С.Л. Рубінштейн, Т.В. Драгунова, Ж. Піаже, Д.І. Фельдштейн, В.С. Мухіна), що інтелект найбільше може бути пов'язаний з внутрішніми властивостями особистості, а саме: сприйманням, пам'яттю, мовою, уявою, самосвідомістю, самоконтролем, особливостями характеру, творчими здібностями та навіть, інтуїцією.

Численні дослідження вказують, що інтелект найчастіше спрямовується на вирішення питань повсякденного життя, професійну діяльність, деякі міжособистісні стосунки, а також з метою самовдосконалення. Зрозуміло, що в сьогоденні сучасним особистостям інтелект допомагає проявляти відчуття реальності, часу, простору, адекватно оцінювати себе, враховувати ритм, приймати відповідальності, використовувати власний гумор, відчувати ситуації прекрасного чи небезпеки, захищеності, проявляти такт, міру, вчиняти справедливість, проявляти довіру, спокутувати свободу, власну гідність та інших, і все це проявляти у вигляді

аналітичного, образного, практичного, абстрактного, тактичного або стратегічного образу мислення тощо.

За структурою інтелект є мірилом вирішення проблем, які особа придбала впродовж життя, а також успадкувала від попередніх поколінь. Вчені висловлюються, що рівень інтелекту – це статична величина, яка перш за все залежить від спадковості, а потім вже від інтенсивності навчання людини або регулярності розумового навантаження. Натомість, розвиток мислення підлітка вчені визначають як віковий період, що є важливим для розвитку абстрактного (словесно-логічного) мислення. Якщо прислухатися до вчителів, то вони свідчать, що матеріал, який засвоюють діти у школі, вимагає вищого, ніж у молодших школярів, рівня навчально-пізнавальної і мислительної діяльності, водночас він спрямований на розвиток цієї діяльності.

Усім зрозуміло, що в підлітковому віці повинні оволодіти системою наукових понять математики, фізики, хімії та інших природничих предметів. З іншого боку, саме ці предмети актуалізують появу нових способів засвоєння знань і спрямовані на розвиток теоретичного та рефлексивного мислення. Саме його Ж. Піаже називав мисленням на рівні формальних операцій. Як доводив вчений, воно адекватно розгортається в роздумах про можливе, а також у порівнянні сьогодення з тими подіями, що відбулися. Зокрема, цей вид інтелектуальної роботи має абстрактний характер. Отже, якщо говорити про молодших школярів які здебільшого працюють з конкретними емпіричними даними, то визначено, що підлітки – все частіше розмірковують як про одного з варіантів можливого [32, 164 с.]

Численні дослідження вказують, що старшокласник може оперує причинно-наслідковими зв'язками незалежно від конкретного змісту завдання, а здійснення формальних операцій впродовж пізнання свідчить про розвиток форм логічного мислення. Якраз у цьому віці виникає прагнення будувати життєві плани, які неможливі без гіпотетико-дедуктивного мислення, що базується на формальних операціях. Як констатують вчені й практики важливою ознакою абстрактного

мислення є використання понять, які підсилюють засвоєння особливостей перебігу думки у процесі особистісної пізнавальної активності.

Відмінностями у розвитку мислення підлітка є зміна способів розв'язування пізнавальних завдань. Порівнюючи з мисленням молодшого школяра, у підлітка навіть може розвиватися вміння оперувати гіпотезами під час розв'язування мисленевих операцій. І як результат, мислення на рівні формальних операцій – вміння формулювати, оцінювати, аналізувати гіпотези, маніпулювати не лише відомими правилами й фактами, які можна перевірити, а також думками, які можуть навіть суперечити представленим даним. В кінцевому рахунку це розвиває здатність підлітків планувати і передбачати [19, 107 с.]

Дослідники визначають, що основою абстрактного мислення підлітків є сформованість таких здатностей:

- 1) перш за все – враховування більшості комбінацій змінних у процесі пошуку розв'язку проблеми;
- 2) далі – висунення припущень щодо можливого впливу одного параметру на інший;
- 3) у результаті – об'єднання або розподіл змінних гіпотетико-дедуктивним шляхом ("Якщо є X, то відбудеться Y").

Таим чином, приходимо до висновку, що інтелект це узагальнений досвід у розв'язанні різних проблем, що надбане особистістю впродовж життя, може бути навіть успадкованим від сім'ї чи попередніх поколінь. Як вказують дослідники, на зорі науки вважалося, що рівень інтелекту – це статична величина, яка в першу чергу залежить від спадковості, а потім вже від інтенсивності навчання людини або регулярності розумового навантаження. Насьогодні вчені вказують, що інтелект можна й потрібно розвивати [14, 78 с.].

1.2 Самооцінка особистості в сучасній психології

Як відомо, проблема самооцінки як у зарубіжній так і в сучасній психології є однією з найбільш розроблених. Вчені й практики заклали традиційне уявлення про

те, що самооцінка функціонує як невід'ємна частина людської самосвідомості. Однак, слід визнати, що й до сьогодні немає загальноприйнятого визначення даної дефініції. Також психодіагностичний інструментарій її констатації також не досить розроблений. Тому користуємося загальноприйнятим визначенням самооцінки в психології для дослідження міри уявлень особистості про себе.

Перш за все в зарубіжній літературі визначений термін «концепція «Я», що позначає сукупність всіх уявлень індивіда про себе. У концепції «Я» вчені виділяють як описову складову, яка називається образом «Я», як якусь когнітивну підструктуру, як емоційно-ціннісне ставлення особи до себе, що називається самоставленням. Зрозуміло, що поведінкові реакції, які породжуються образом «Я» і самоставлення, переважно й конструюють поведінкову складову концепції «Я». Тому самооцінка за такою схемою найчастіше ототожнюється з емоційно-ціннісним ставленням суб'єкта до себе, і не так часто – з образом «Я» або концепцією «Я» в цілому. Тому помічаємо, що за такого підходу – запозиченого за кордоном і прийнятого у нас, саме самооцінка як самостійний предмет аналізу просто пропадає, і ми можемо прийти до повної втрати дуже важливого особистісного конструкту.

Зокрема, альтернативна точка зору радянських психологів, задекларована С.Л. Рубінштейном, звучить так: «Не свідомість народжується з самосвідомості, з «я», а самосвідомість виникає в ході розвитку особистості, у міру того, як вона стає самостійним суб'єктом. Перш ніж стати суб'єктом практичної і теоретичної діяльності, «я» саме формується в ній. Отже, реальна, історія розвитку самосвідомості, зрозуміло, нерозривно пов'язана з реальним розвитком особистості і основними подіями на її життєвому просторі» [34, 124 с.].

Вчені визначають, що самооцінка може функціонувати в двох основних формах – або як загальна або як приватна. Численні дослідники згодні в тому, що приватні самооцінки у більшості відбивають оцінку суб'єктом власних проявів і якостей: потреб, мотивів, вчинків, дій, стосунків, та інших можливостей. І переважно носять як поточний ситуативний, так і більш узагальнений характер. Встановлено, що актуальним є так звані оперативні самооцінки, які безпосередньо

відображають узагальнені особистістю обставини, які можуть змінюватися [8, 184 с.].

Триває дослідження природи якраз загальної самооцінки. Вчені досліджують її як одновимірну змінну, яка також показує чи приймає людина себе, тобто позитивне або негативне ставлення до всього того, що входить у сферу «я». Саме таке розуміння загальної самооцінки констатує її сутність як емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе; зокрема, її когнітивний компонент.

Цікавим підходом до вивчення самооцінки є наступий, коли функцією актуальної самооцінки є встановлення відповідності та корекція власних дій у ході здійснення певного вчинку. Так, відомий зарубіжний вчений Х. Хекхаузен позначає цей вид самооцінки дифеніцією «поточна» і «інтроспективна» самооцінка, саме він вказує, що вона фіксує емоційні стани, або зміну очікувань, констатує міру «успішності діяльності». Вчений вважає, що визначальним психологічним способом цього виду самооцінки є саме робота над собою (самоконтролю) ([36, 147 с.].

Можна прийти до висновку, що в дошкільному віці, перш за все, більш швидкими темпами розвивається і більш виражено функціонує емоційний компонент самооцінки; потім, в молодшому шкільному віці – когнітивний; а в підлітковому – знову можна віддати належне емоційному компоненту; і в кінці, в юнацькому віці – на перший план виступає когнітивний компонент, бо саме він бере на себе функцію регулятора емоцій.

Отже, можемо підвести підсумок, самооцінка – складне особистісне утворення, ієрархічне й системне за своєю структурою: може бути цілісна і в той же час багатоаспектна, також може бути включена у різні особистісні зв'язки з іншими психічними утвореннями, відбивається в різноманітних формах діяльності, рівнях спілкування (когнітивний, моральний та емоційний) тощо.

Однак, оскільки ми досліджуємо підлітків, а в підлітковому віці провідну роль набуває емоційний компонент, то нам необхідно дослідити вплив емоцій та емоційних станів на самооцінку підлітка.

1.3 Індивідуально-психологічні особливості підліткового віку

В усі часи існування психології і педагогіки, підлітковий вік вважався найбільш складним з усіх шкільних представників, як період розвитку особистості. Однак, не можемо викинути, що це якраз самий визначальний період, тому що якраз закладаються найвідповідальніші характеристики особи, такі як моральність, соціальні установки, ставлення до себе, до інших, в цілому – до суспільства. Також у цьому віці уточнюються вироблені риси характеру та форми міжособистісної взаємодії й поведінки. Стосовно мотивації цього вікового періоду, то вона переважно пов'язана з природним прагненням до особистісного самовдосконалення, – це самопізнання, самовираження і самоствердження. До новоутворень можемо віднести – це більш високий рівень самосвідомості. Як стверджують вчені, самосвідомість є остання й сама верхня з усіх перебудов, яким піддається психологія підлітка (Л. С. Виготський) [7, 142 с.]

Здійснюючи аналіз наукової літератури, визначаємо, що проблемами підліткового віку займалися Д.І. Фельдштейн, І.Д. Бех, Л.І. Божович, В.С. Мухіна, Л.С. Виготський, Т.В. Драгунова, М. Каї, А. Фрейд та багато ін. Вчені характеризують підлітковий вік як перехідний, досить складний, дещо критичний і має дуже важливе значення в розвитку особистості людини: тому що розширюється обсяг діяльності, також змінюється характер, виробляються основи свідомої поведінки, розвиваються морально-етичні уявлення [7, 147 с.]

Як зазначають вчені й практики, у підлітковий період переважно здійснюється перехід від формування світогляду до обраної соціальної життєвої позиції, в якій формується і здійснюється як свідомість так і самосвідомість молодого людини. Як правило підліток, копіюючи дорослих, поступово виробляє власну основу, на якій буде взаємодіяти з іншими, з найближчим оточенням, з соціумом. І тому він сам оцінює й регулює власні вчинки, вдаючи належні особистій самооцінці.

Отже, власна вироблена індивідом самооцінка – це оцінювання перш за все своїх можливостей, якостей, здібностей, власних спроможностей і місця серед людей.

Підліток починає усвідомлювати власну ідентичність та самоідентичність незалежно від політичних чи економічних умов середовища, соціуму взагалі.

Також вчені доводять, що самооцінка може істотно впливати як на ефективність діяльності, так і на становлення особистості на всіх етапах розвитку. Тому ставлення людини до самої себе вчені вважають однією з фундаментальних властивостей її особистості [4, 42 с.].

Перехід до підліткового віку також визначається перебігом різних глибоких змін умов, що впливають на становлення вже дорослої дитини. Перш за все, це – фізіологія організму, стосунки, ставлення, що складаються у підлітків переважно з дорослими людьми, а також й однолітками, надалі це – рівень розвитку пізнавальних процесів, також немало значення має збільшення інтелектуальних можливостей. Отже. Можна констатувати, що відбувається перехід від дитинства до дорослості. Усі психофізіологічні функції організму підлітка перетворюються в організм дорослої людини. Як відомо, підлітковий вік визначається приблизно як 13-15 років і співпадає з навчанням у середніх класах. Однак, необхідно зазначити, що основним критерієм для періодів у житті не календарний вік, а перш за все анатомо-фізіологічні зміни в організмі [13.72с.]

Зазвичай центр фізичного і духовного життя бере курс з дому в зовнішній світ, в середовище однолітків і вже не найближчих дорослих. Стосунки в новоутворених групах однолітків будуються на вже дорослих, ніж розважальні спільні ігри, справах, які складаються з різноманітного діапазону видів діяльності, це може бути спільна праця над чимось і до міжособистісної взаємодії в межах життєво важливих тем. Зазначено, що підліток вступає в усі ці нові стосунки маючи власну життєву позицію, достатньо розвинений інтелект, зі знаннями власних здібностей і можливостей, які забезпечать йому адекватне певне місце в системі взаємовідносин з іншими.

Також вчені відзначають, що зміст діяльності підлітка визначається вже сформованою системою особистісних цінностей, які також складають основу його спілкування, перш за все, впливають на вибірковість ставлення до людей, надання оцінки цим людям так і самооцінки. І це також період, коли старші підлітки

починають знайомитися з цікавим для них професіями, починають мріяти про себе як про професіонала, запускається процес професійного самовизначення.

Також необхідно підкреслити про появу болючого «почуття дорослості» - центральне специфічне новоутворення цього віку (Л. С. Виготський), яке далеко ще не в усіх сформоване, а от проявляти його підлітки поспішають. Зокрема, розвинути якості дорослості хочуть майже усі підлітки, хоча їх прагнення стати схожими на дорослих визнається й самими дорослими, які починають ставитися до них вже по особливому, більш серйозно і вимогливо [15, 181 с.].

Як підсумк таких процесів, стає бажання внутрішніх прагнень підлітка скоріше стати дорослим, яке створить таку нову ситуацію особистісного психологічного розвитку, коли він буде прийнятим дорослими.

Також вчені й практики наголошують, що у цей віковий період змінюються зміст і роль шляхів дорослішання. Зокрема, у дівчаток це перш за все – мода в одязі, зачіски, прикраси, косметика, недоречний лексикон, манерність у поведінці, переваги у відпочинку, захоплення тощо. А для хлопчиків - підлітків ідеалом може стати та людина, яка володіє силою волі, витримкою, сміливістю, мужністю, витривалістю, вірністю у дружбі тощо.

Також можна стверджувати, що у підлітковому віці ще триває розвиток самосвідомості, що, перш за все пов'язано з особливою увагою до власних недоліків. І як вказують, бажаний образ «Я» в цей період складається з достоїнств інших людей, які вони цнують, що пов'язано також з застосуванням вольового зусилля, який спрямовується на саморозвиток.

Добре коли вольові зусилля спрямовуються на заняття спортом, де потрібні неабияка сила і мужність. Загальний шлях розвитку всіх вольових якостей можна представити так: спочатку уміння керувати собою, потім загальна концентрація зусилля, позитивний настрій на витримку великих навантажень, надалі розвиток здатності керувати майбутньою власною діяльністю з високими результатами.

Оскільки загально визнано, що поведінка підлітка регулюється його самооцінкою, то можна зазначити, що сама самооцінка розвивається й формується в ході спілкування з оточуючими людьми, а, перш за все, з однолітками. Таким чином,

на формування самооцінки найбільше впливають взаємини з однокласниками, однолітками, в цілому – з класним колективом.

Зазвичай, колективна оцінка класу, в якому навчається, важить для підлітка більше, ніж ця ж оцінка батьків чи думка вчителів. Також, у цьому віці відбувається апробація власних організаторських здібностей, власної діловитості, палітри інших необхідних особистісних якостей, які, зазвичай, проявляються в емоційно-вольових реакціях, які також оцінюються оточенням. Для цього необхідно в навчально-виховному процесі давати можливість проявляти себе: у навчанні, корисній праці, у спортивних змаганнях, психологічних іграх тощо.

Не можна не вказати ще й те, що в цей період підлітки стають особливо чуйними до думки однолітків і дорослих, дуже переживають проблеми морально-етичного характеру, оскільки зростає цікавість до протилежної статі, пов'язані, зокрема, з інтимними людськими взаєминами.

Отже, з проведеного теоретичного аналізу літератури, можна зробити висновок про актуальність нашого дослідження та необхідність визначення зв'язку інтелектуальних здібностей з критеріями самооцінки в підлітковому віці.

ВИСНОВОК ДО 1 РОЗДІЛУ

У результаті теоретичного аналізу були розглянуті праці таких відомих вчених Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Т.В. Драгунова, Д.І. Фельдштейн, В.С. Мухіна, М. Каї та ін. Підлітковий вік характеризується яченими як перехідний, складний, критичний і має найважливіше значення у становленні особистості молодого людини: оскільки розширюється обсяг діяльності, відповідно якісно змінюється характер, з'являються новоутворення такі як свідоме поведінка, розвиваються морально-етичні уявлення.

Альтернативна точка зору радянських психологів, декларована С.Л. Рубінштейном, звучить так: «Не свідомість народжується з самосвідомості, з «я», а самосвідомість виникає в ході розвитку особистості, у міру того, як вона стає самостійним суб'єктом. Перш ніж стати суб'єктом практичної і теоретичної

діяльності, «я» саме формується в ній. Вчені виділяють декілька етапів виникнення новоутворень та змін у цьому віці.

Як визначено, самооцінка підлітка на всіх рівнях свого розвитку включається у внутрішню регуляцію поведінки, діяльності, спілкування. Водночас і самі психологічні умови діяльності, спілкування здатні здійснювати зворотний вплив на рівень саморегуляції. Так, у підлітка зі сталою й адекватною самооцінкою, який перебуває в умовах, що сприяють задоволенню його потреби у самоствердженні, моральна саморегуляція поведінки проявляється на достатньо високому рівні, відбувається її подальший розвиток. Якщо ж підліток з такою самооцінкою потрапляє в такі умови спілкування, де постійно стикається з недооцінкою його можливостей, обмеженням самостійності, приниженням гідності й регламентацією дій, саморегуляція порушується.

Інтелектуальні здібності, зокрема, розвиток мислення підлітка, у цей віковий період особливо плідний для розвитку абстрактного (словесно-логічного) мислення. Матеріал, який засвоюють діти у школі, вимагає вищого, ніж у молодших школярів, рівня навчально-пізнавальної і мислительної діяльності, водночас він спрямований на розвиток цієї діяльності. Учні повинні оволодіти системою наукових понять математики, фізики, хімії, це якраз ті предмети, які потребують нових способів засвоєння знань і спрямовані на розвиток теоретичного, тобто формального, рефлексивного (предметом аналізу є власна інтелектуальна операція) мислення.

Поведінка підлітка регулюється його самооцінкою, а самооцінка формується в ході спілкування з оточуючими людьми, а, перш за все, з однолітками. Орієнтація на однолітка пов'язана з потребою бути прийнятим і визнаним у групі, колективі, з потребою мати друга, крім того, з сприйняттям однолітка як зразка, який ближче, зрозуміліше, доступнішими порівняно з дорослою людиною.

Таким чином, вчені вказують, що існує зв'язок між інтелектуальними здібностями підлітків та їх самооцінкою.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ З РІВНЕМ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

2.1. Організація дослідження

Для дослідження зв'язку інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки підлітків було обрано групу респондентів, яку склали учні 9-10 класів, віком 14-16 років (старший підлітковий вік) Височанської ЗОШ Київської обл. З метою успішного проведення дослідження була створена програма, яка включає в себе організацію та етапи проведення дослідження.

Першим етапом було визначення респондентів та підбір методик дослідження.

Для дослідження було обрано такі методики: «шкільний тест розумового розвитку (ШТУР)», методика дослідження самооцінки С.А. Будассі, тест опитувальник самовідношення (ОСВ) В.В. Століна, С.Р. Пантелеєва; тест Інтелектуальна лабільність В.Т.Козлової.

Перший етап передбачав знайомство респондентів із темою дослідження, особливостями проведення тестування. Потім респонденти були ознайомлені зі структурою проведення даного емпіричного дослідження, з тестами та опитувальниками.

Другий етап – проведення діагностики респондентів за обраними методиками. Кожному відводилося в середньому 2,5 години на виконання завдань. Дослідження групи респондентів проводилося у навчальному класі Височанської школи в денний час в період з 11-ї до 14-ї години. Під час реалізації даного етапу була отримана допомога шкільного психолога. Виникали деякі непорозуміння, адже стимульний матеріал методик на російській мові, тому часто треба було роз'яснювати деякі судження та поняття.

Третій етап – обробка групових результатів, отриманих під час дослідження, згідно з ключами відповідних методик та інтерпретація отриманих результатів.

Четвертий етап – повідомлення результатів. Кожному бажаному респонденту у надрукованому вигляді було надано інтерпретацію його результатів усіх пройдених методик та відповідні індивідуальні рекомендації. Таким чином, усі учасники констатували успішно проведене емпіричне дослідження, й чекали на оприлюднення результатів.

Також проведено обробку результатів за допомогою математичних методів статистики та пошук зв'язку інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки.

2.2. Підбір та обґрунтування методик дослідження

«Шкільний тест розумового розвитку» був обраний тому, що призначений для діагностики розумового розвитку підлітків – учнів 7 – 10-х класів. ШТУР включає в себе 6 субтестів, кожен із яких може ще включати від 15 до 25 завдань.

Два перших субтеста спрямовані на виявлення загальної обізнаності школярів і дозволяють судити про те, наскільки адекватно використовують учні в своїй мові деякі науково-культурні та суспільно-політичні терміни і поняття.

Третій субтест спрямований на виявлення вміння встановлювати аналогії, четвертий – логічні класифікації, п'ятий – логічні узагальнення, шостий – знаходження правила побудови числового ряду.

Тест опитувальник самовідношення (ОСВ) побудований на основі розробленої В. В. Століном ієрархічної моделі структури самовідношення. Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівня самовідношення: глобальне самовідношення; самовідношення, диференційоване за самоувагою, самоінтересом і очікування відношення до себе; рівень конкретних дій (готовності до них) у відношеннях до свого «Я».

В якості вихідного приймаються різні змісти «Я-образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і в формі оцінки виразності тих або інших рис) і самовідношення. Протягом життя людина пізнає себе і накопичує знання про себе.

Тест «Інтелектуальна лабільність» потребує від досліджуваного високої концентрації уваги і швидких дій, оскільки пропонуються малюнки.

«Методика самооцінки С.А. Будассі» дозволяє проводити кількісне дослідження самооцінки особистості, тобто її вимір. В основі даної методики лежить спосіб ранжирування.

Для підвищення достовірності висновків під час обробки первинних результатів були обрані такі методи математичної статистики як критерій Колмагорова-Смірнова, для визначення типу розподілу даних, та критерій Спірмена, для знаходження кореляційних зв'язків.

Перший критерій – Колмагорова-Смірнова, призначений для зіставлення двох типів розподілу: а) емпіричного з теоретичним; б) одного емпіричного розподілу з іншим емпіричним розподілом.

Критерій дозволяє знайти точку, в якій сума накопичених відхилень між двома розподілами є найбільшою та оцінити достовірність цього відхилення.

Наступним був обраний критерій Спірмена. Метод рангової кореляції Спірмена дозволяє визначити силу та напрямлення кореляційного зв'язку між двома ознаками або двома профілями (ієрархіями) ознак.

2.3. Аналіз та інтерпретація отриманих даних дослідження

За методикою ШТУР були отримані дані наведені в табл. 2.1 (сірі дані – додаток В). Щоб краще розібратися у результатах методики, розглянемо рис. 2.1. де видно, що найбільше у групі виражено розвиток уміння формувати логічні класифікації. Тобто у групі найкраще розвинене вміння створювати логічні зв'язки, формувати логічні ланцюги суджень, правильно обирати відповідні параметри, та точно вибирати елементи, які є зайвими.

Також високі результати група показала за субтестом «числові ряди». Це прояв аналітико-синтетичних математичних здібностей, теоретичне, індуктивне мислення, здатність впорядковувати, здатність знаходити математичну залежність в числових рядах.

Розподіл групових показників інтелектуальних здібностей респондентів
(ШТУР)

Показники	Високий, %	Середній, %	Низький, %
Обізнаність 1	10,0		
Обізнаність 2		15,0	
Аналогії		12,0	
Класифікації			25,0
Узагальнення	10,0		
Числові ряди			20,0

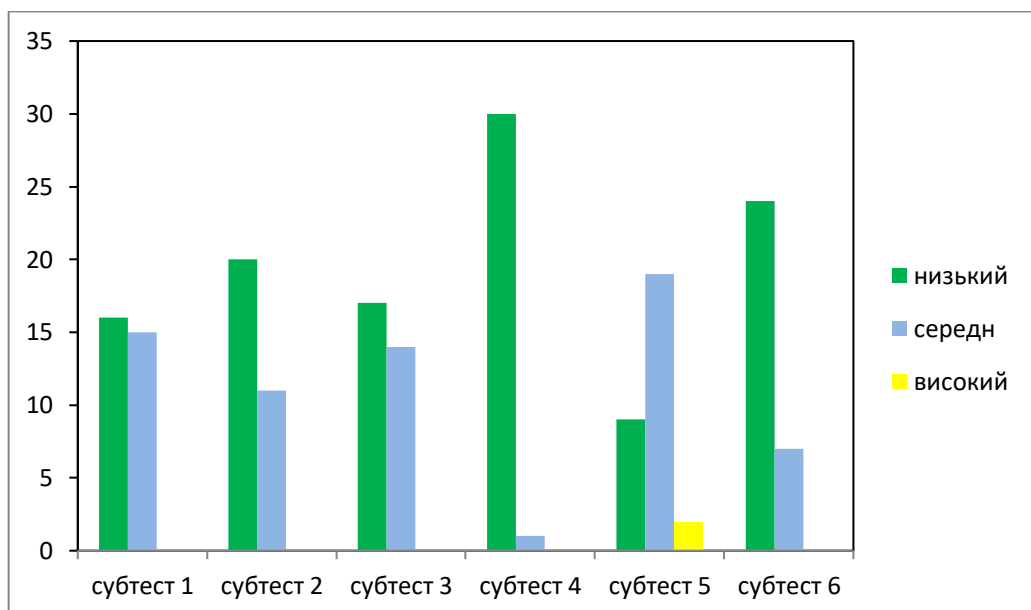

Рис. 2.1. Гістограма групових показників рівня розвитку інтелектуальних здібностей респондентів

Це вміння аналізувати, створювати послідовні логічно-обґрунтовані дії. Це свідчення аналітичного мислення та математичного спрямування групи.

Субтести по загальній обізнаності визначають те, наскільки досліджувані здатні оперувати отриманими знаннями, вміннями та навичками. Для групи досліджуваних характерно те, що все ж більша частина має високий рівень загальних знань, які отримані під час навчання в школі. Високий рівень встановлення аналогій – також характерний для даної групи, здатність комбінувати, рухливість і непостійність мислення, розуміння зв'язків, задоволеність приблизними рішеннями.

Найменше у групі розвинуте вміння узагальнювати – розвитку операцій абстрагування. Результати свідчать про великий словниковий запас лише у невеликої частини респондентів. Даний тест засвідчує, що у групі не великий відсоток осіб з розвитком абстрактного мислення.

Також у групі великий відсоток осіб з високим розвитком інтелекту. Лише на 2% більше досліджуваних, з середнім рівнем розвитку. Це свідчить про високий індекс рівня інтелектуальної сили та розумового надбання групи, здатності досить точно аналізувати, синтезувати, узагальнювати, знаходити подібні та невивстаючі деталі, при чому за конкретно визначений час.

За методикою «опитувальник самовідношення» (ОСВ) В.В Століна, С.Р. Пантелеєва були отримані дані, які подані в табл. 2.2 (Додаток Г) . Щоб краще розібратися у результатах методики, розглянемо рис. 2.2, де видно, що великий відсоток досліджуваних мають високі показники самоприйняття, трохи менший відсоток самопослідовність. Малий відсоток осіб мають показники самозвинувачення, ставлення до інших, інші показники мають середні рівні. Тобто в цілому можна сказати що самосприйняття й самооцінка у досліджуваних на середньому рівні.

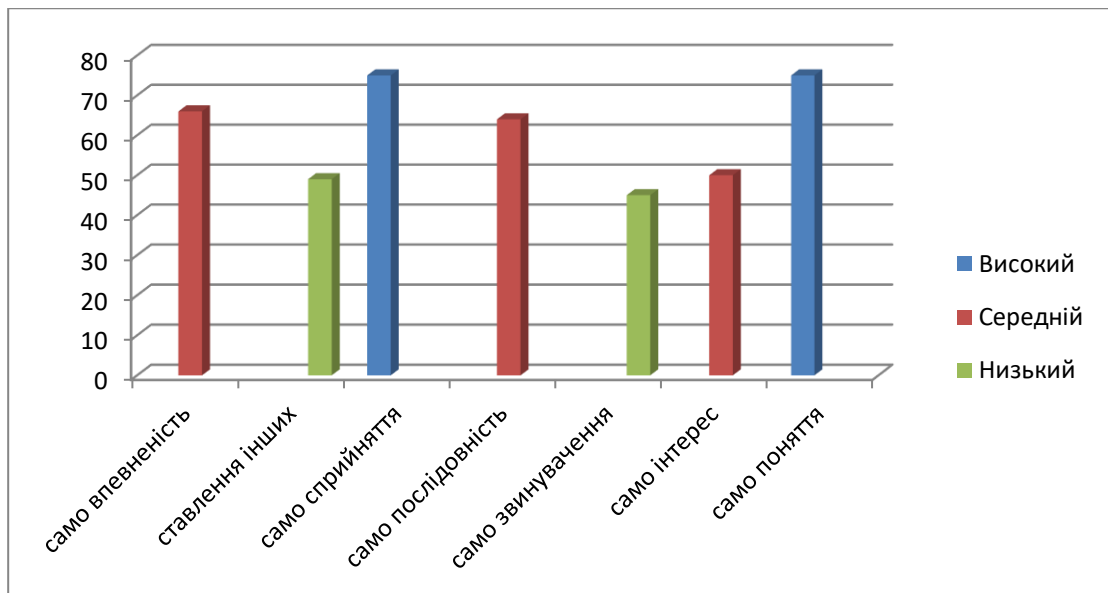

Рис. 2.2. Гістограма групових результатів рівнів самовідношення підлітків

Перевага у кількості досліджуваних з нормальним рівнем самоствавлення. Це означає, що у більшості підлітків адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості, правильне співвідношення своїх можливості і досягнень, прагнення реально дивитися до власних невдач та успіхів, намагання ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді.

Таблиця 2.2

Розподіл за рівнем самовідношення респондентів

Показники	Високий, %	Середній, %	Низький, %
Самовпевненість		12,0	
Ставлення інших			7,0
Самосприйняття	25,0		
Самопослідовність		15,0	
Самозвинувачення			6,0
Самоінтерес		10,0	
Самопоняття	25,0		

Не великий відсоток осіб мають завищений рівень самоприйняття – це може свідчити про неадекватне уявлення про себе, можливо про ідеальне бачення себе і власних можливостей, не вірне сприйняття своєї цінності для оточуючих, можливо також для суспільних справ тощо. Внаслідок чого підліток може ігнорувати невдачі щоб підтримати власну високу оцінку, а також своїх вчинків і справ. Власний неуспіх підліток розцінює як наслідок чийогось злого промислу або несприятливо сформованих обставин, і не розуміє, що це залежить лише від його дій і вчинків.

За методикою «Інтелектуальна лабільність» були отримані дані, наведені в табл. (Додаток А) та на діаграмі, де окресленні групові результати інтелектуальної лабільності (див. рис. 2.3.)

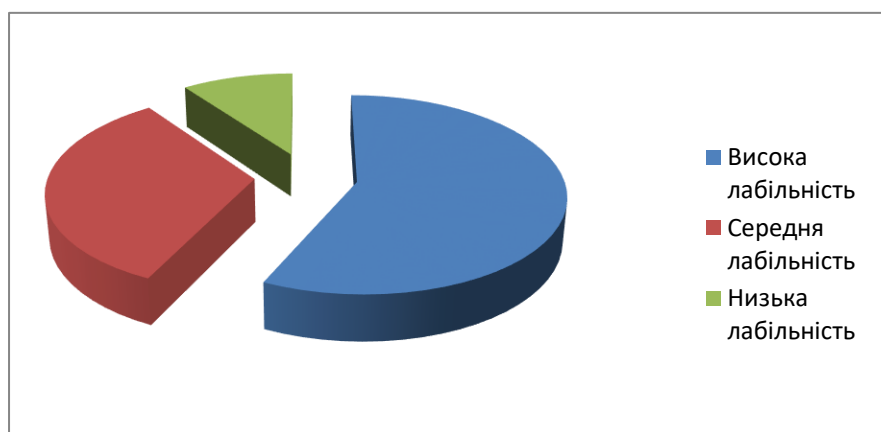

Рис. 2.3. Діаграма групових показників інтелектуальної лабільності респондентів

Ми бачимо на рис. 2.3, що більшій частині вибірки підлітків мають високі показники інтелектуальної лабільності, що свідчить про те що підлітки здатні свідомо виконувати розумові дії. Низький рівень лабільності значно малий, що свідчить про високі інтелектуальні здібності підлітків.

За методикою самооцінки Будассі були отримані наступні результати представлені в табл. (додаток Б). Для того, щоб краще зорієнтуватися у результатах методики розглянемо рис. 2.4, на якому зображені рівні самооцінки досліджуваних в групі у відсотковому співвідношенні.

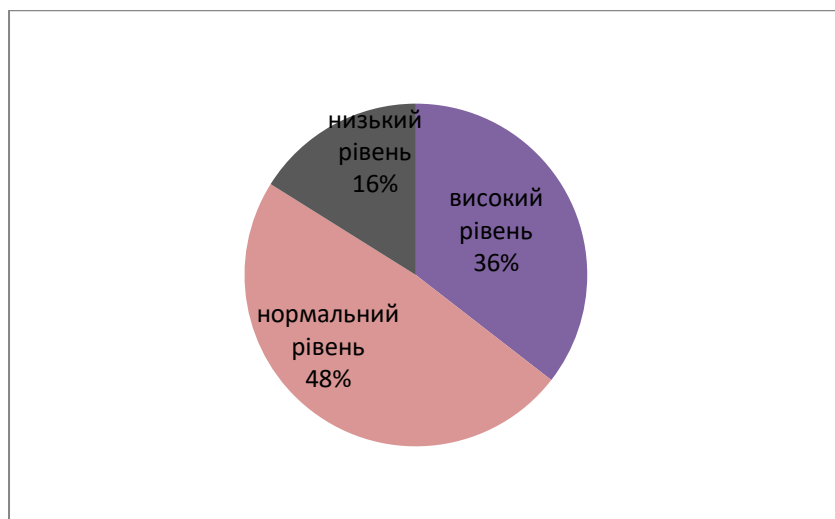

Рис. 2.4. Діаграма групових результатів проценту співвідношення рівнів самооцінки

З рисунку видно, що перевага у кількості досліджуваних з нормальним рівнем самооцінки. Дані свідчать, що у більшості осіб адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості та сили, правильне співвідношення своїх можливостей і досягнень, досить критичне ставлення до себе. Тобто, можемо констатувати, що адекватна самооцінка є підсумком постійного пошуку реального бачення себе з належною оцінкою та критичністю щодо власних проявів у спілкуванні, поведінці, спільної діяльності, відповідних переживань тощо.

Як видно з рисунку, великий відсоток досліджуваних мають завищений рівень самооцінки – невірне бачення себе, власного створеного ідеалу, власних можливостей, а також власної значущості для навколишнього оточення, для спільного проведення заходів. За таких обставин особистість може ігнорувати невдачі щоб зберегти власну гідність. Може відбуватися хворобливе емоційне «відштовхування» усього, що порушує уявлення про себе. А саме сприйняття реальної дійсності стає неадекватним, навіть емоційним, людина не бачить раціонального зерна і потерпає. Тому й починає усі зауваження розцінювати як «причіпки», й необ'єктивне ставлення. При цьому неуспіх оцінюється як чийсь підступ або неадекватні обставини, однак, нерозуміє, що все залежить від нього.

Найменший відсоток у групі досліджуваних, які мають занижений рівень самооцінки. Такі підлітки не вірять в себе, не виявляють ініціативи, не мають рис лідера. Зазвичай це може супроводжуватися непевненістю в собі, розвитку боязкості, а також браку бажання реалізувати власні таланти і здібності. Такі особи, у переважній більшості обмежуються подоланням повсякденних завдань, ставлячись занадто критичні до себе. А як відомо, низька самооцінка може призвести до виникнення комплексу меншовартості.

2.4. Встановлення зв'язку інтелектуальних здібностей з самооцінкою підлітків за допомогою методів математичної статистики

Для досягнення мети були обрані такі методи математичної статистики як критерій Колмагорова-Смірнова, для визначення типу розподілу даних, та критерій Спірмена, для знаходження кореляційних зв'язків.

Перший критерій – Колмагорова-Смірнова, який було використано для можливості зіставлення двох типів розподілу: а) емпіричного з теоретичним; б) одного емпіричного розподілу з іншим емпіричним розподілом. Критерій дозволяє знайти точку, в якій сума накопичених відхилень між двома розподілами являється найбільшою та оцінити достовірність цього відхилення.

Наступним був обраний критерій Пірсона. Метод рангової кореляції дозволяє визначити силу та направлення кореляційного зв'язку між двома ознаками або двома профілями (ієрархіями) ознак. Для того, щоб обрати критерій, спочатку шукаємо тип розподілу отриманих даних за допомогою критерію Колмагорова-Смірнова. Якщо значимість критерію (Sig) буде більший 0,05 – значить тип розподілу нормальний, якщо менше 0,05 – тип розподілу відрізняється від нормального. Якщо тип розподілу нормальний, то ми використовуємо критерій Пірсона, якщо розподіл не відповідає нормальному – застосовуємо критерій Спірмена. З таблиці видно, що тип розподілу за всіма показниками відповідає нормальному.

В табл. (додаток Д) наведені показники та значення критерію Пірсона. З таблиці можна визначити чи є зв'язки між визначеними показниками. Якщо значення критерію (Sig) менше 0,05 значить кореляція існує. Якщо показник критерію з додатнім знаком, це означає що існує пряма залежність (чим вищий один показник – тим вищий інший), якщо знак від'ємний – це не пряма залежність (чим вищі значення одного показника, тим вищі значення іншого). Чим вищий показник критерію, тим вища кореляція (табл.2.3, додаток Д).

Таблиця 2.3

Показники кореляційних зв'язків за критерієм Пірсона

		Самоповага	Аугосимпатія	Очікуване Відношення І інших	Самоінтереси	Самовпевненість	Відношення Інших	Самоприйняття	Самопоштових	Самозвинування	Самоінтерес	Самоорозуміння	Самооцінка
Інтелектуальність	Коеф. корел.	-,311	,024	-,165	-,275	,383*	,128	-,152	,134	,446**	-,073	,122	,559**
	Знч.	,051	,881	,310	,086	,015	,432	,348	,411	,004	,655	,455	,000
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Обзнаність 1	Коеф. корел.	-,161	,284	-,617**	-,483**	,886**	,468**	,482**	,665**	-,297	-,517*	,591**	-,197
	Знч.	,322	,076	,000	,002	,000	,002	,002	,000	,063	,001	,000	,223
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Обзнаність 2	Коеф. корел.	-,071	,034	-,174	-,212	,718**	,384*	-,025	-,037	,193	-,025	,372*	,118
	Знч.	,661	,834	,283	,189	,000	,014	,879	,820	,232	,879	,018	,470
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Аналогії	Коеф. корел.	-,037	,472**	-,577**	-,529**	,862**	,489**	,466**	,612**	-,329*	-,434*	,606**	-,410**
	Знч.	,822	,002	,000	,000	,000	,001	,002	,000	,038	,005	,000	,009
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Класифікації	Коеф. корел.	,511**	,721**	,043	-,193	,340*	,414**	-,313*	-,099	-,040	,358*	-,105	-,216
	Знч.	,001	,000	,791	,234	,032	,008	,049	,544	,805	,023	,519	,181
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Узагальнення	Коеф. корел.	-,428**	,428**	,036	,000	,426**	,142	-,143	-,142	,250	,000	,426**	,355*
	Знч.	,006	,006	,827	1,000	,006	,382	,380	,382	,119	1,000	,006	,024
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Числові ряди	Коеф. корел.	-,267	,348*	-,410**	-,255	,917**	,396*	,332*	,440**	-,162	-,415*	,669**	-,019
	Знч.	,096	,028	,009	,112	,000	,011	,036	,005	,318	,008	,000	,909
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40

Отже, проаналізувавши дані табл., можна зробити висновок, що існує зв'язок між такими показниками: наочно-культурна обізнаність з аналітико-синтетичними здібностями, самоповага з інтелектуальною лабільністю, самоінтерес з інтелектуальною лабільністю, самоприйняття та самоінтерес з обізнаністю, відношення інших з обізнаністю, самооцінка з інтелектуальною лабільністю. Причому, чим вищі ці показники, тим вищий рівень самооцінки у підлітків досліджуваної групи.

Отже, проаналізувавши табл., можна зробити висновок, що існує зв'язок інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки. Таким чином, наше припущення підтвердилося.

2.5. Рекомендації шкільним психологам, вчителям для підвищення самооцінки та рівня інтелекту підлітків

На основі проведеного нами дослідження, можна надати наступні рекомендації психологам для роботи з підлітками.

По-перше, якщо самооцінка у підлітка залежить від науково-культурної обізнаності, слід спрямувати діяльність на те, щоб діти мали змогу засвоювати подану їм інформацію найкращим для них способом. Необхідно знаходити індивідуальний підхід до кожного. Давати можливість обмінюватись цікавою для них інформацією, при чому не лише такою, яка відповідає плану, але й такою, яка є важливою для дітей цього періоду. Відводити спеціальні уроки для обговорення актуальних проблем навколишнього світу, тощо.

По-друге, навчати підлітків аналізувати. Обирати та засвоювати лише найважливішу інформацію і з її допомогою далі розвивати теми. Навчати їх вміння пояснювати – не просто вивчати заданий матеріал, але й розробляти логічні зв'язки між подіями, ситуаціями, явищами.

По-третє, звертати увагу на запитання. Адже, якщо виникають запитання – значить виникає бажання розібратися і зрозуміти матеріал.

По-четверте, розвивати у дітей впевненість в своїх силах та можливостях. Навіть якщо не підліток не може у чомусь розібратися, впевненість у собі допоможе осягнути матеріал.

І взагалі, як вказують вчені й практики, потрібно розвивати індивідуальність підлітка. Адже, коли є ґрунтовні знання та навички то буде висока самооцінка, а коли рівень самооцінки високий – то є можливість осягнути задані завдання.

Необхідно враховувати, що у досліджуваному підлітковому віці в зв'язку з формуванням Я-ідентичності відбувається уточнення власної Я-концепції, тому самооцінка підлітків носить визначальний характер. Оскільки в цей час вона може бути неадекватно, нестабільною, суперечливою, й залежить від найменших зовнішніх впливів. Як свідчить аналіз наукової літератури: на адекватне формування самооцінки в підлітковому віці впливає багато чинників, однак найважливішими серед є:

- достовірні досягнення в навчанні та у різних видах позашкільної діяльності (творчі, спортивні, волонтерські, чи до певних наук);
- відповідний реальний статус учня серед однолітків (соціальний статус у класі, у школі, натомість наявність впливових загальнопризнаних друзів);
- безкорисна підтримка сім'ї (взаєморозуміння у сім'ї, належна повага й відповідальність);
- стабільна мотиваційно-смилова сфера особистості (цілі, потреби, інтереси);
- і зазвичай, зовнішні дані (привабливість, фізичний розвиток).

Також самооцінка впливає на рейтинг успішності підлітка засобами постійних очікувань, певних домагань, наполегливої мотивації, та вірою в себе. Зазвичай, учні, які не надвють собі високої самооцінки й високих успіхів, навчаються погано, і навпаки, ті, що про себе високої самооцінки, а також мають конструктивні уявлення про власні таланти і здібності, мають кращі успіхи у навчанні.

Отже, для досягнення успіхів у навчально-виховній діяльності школи підліткам необхідно бути впевненими у собі та всвоїх силах. Якщо така впевненість відсутня, то це може призвести до апатії, песимізму, загалом відчуття власної нікченості. Також на них впливає емоція страху під час уроків, оскільки бояться

сказати щось неправильно. Тому є першочергово з перших днів навчання формувати в учнів позитивне уявлення про себе. І таку роль в формуванні позитивних конструктивних уявлень може виконувати як сім'я так і вчитель.

Ми усі розуміємо, що роль вчителя завжди признавалася і вченими й практиками, і його роль у формуванні самооцінки не лише в оцінці навчальних успіхів. Практики констатують, що в підлітковому образі «ідеального вчителя» на перший план виходять його індивідуальні людські якості – здатність до «розуміння», емоційна чутливість, сердечність, тобто у вчителі старшокласники хочуть бачити старшого друга. І лише на другому місці стоїть професійна компетентність учителя, рівень його знань і якість викладання, а вже на третьому – володіння класом (аудиторією).

Отже, можемо узагальнити, що вчитель бачиться підростаючому поколінню як еталон гармонійних людських взаємин. Засвоюючи приклад вчителя, старшокласники навчаються поважати себе та інших, вчать запобігати конфліктам, розвивають чесність і щирість у стосунках з іншими. Із вищевказаного можна узагальнити наступне.

1. Віковою потребою підлітка можео вважати самоствердження та власну автономію. Тому в цьому віці більш авторитетними є однолітки ніж власна сі'я, батьки. Однак вони можуть шукати підтримки у значущих дорослих та в референтному оточенні, яке їх розуміє й визнає.

2. Для запобігання та вчасного подолання міжособистісних конфліктів у середовищі підлітків необхідно враховувати їх психологічні та психофізіологічні особливості.

3. Батькам необхідно відмовитися від надмірного контролю та батьківської опіки, щоб виховувати в них самостійність та відповідальність за власні вчинки і дії, це буде призводити до розвитку конструктивної Я-концепції.

4. Вчителям необхідно сприймати підлітків як дорослих, поважати їх думки та чуйно ставитися до їх вразливої гідності

Якраз у цьому віці найбільше розмірковують: якою людиною бути, як себе поводити, яку життєву позицію обрати – і цей вибір базується на самоствердженні

самої молодшої особистості, від того як сформований її світогляд, характер, рівень емоційного інтелекту тощо. Тому практики рекомендують батькам і вчителям: давати більшу свободу засновану на взаємній довірі й самоповазі.

З проведеного дослідження випливає, що у підлітковому віці як фізичний так і інтелектуальний розвиток потрібно базувати на таких загальновідомих засадах:

1. Перш за все – розвивати понятійний шар мислення й мовний інтелект. Це може відбуватися за рахунок вивчення риторики, яка навчає міжособистісній взаємодії, складанні виступів на публіку, вмінню організувати дискусії та коректно вирішувати різні проблеми.

2. Постійно навчатися й розвивати рефлексію власних вчинків, яка засвоюється використанням різних психологічних ігор і вправ. Зокрема, можна уявляти подумки, а не на папері; власне, знаходити шляхи вирішення завдання «у власному внутрішньому світі».

Також не слід вимагати від учнів середньої й старшої школи механічного запам'ятовування «застиглих» визначень наукових понять. Створіть умови, щоб діти самі знаходили визначення для них або хоча б передавали зміст поняття своїми словами. Навіть цікаво дізнатися, наскільки учень може відхилитись від визначення, даного вчителем, погодьтеся, що це непоганий прийом діагностики його інтелектуального розвитку.

Визначено, що підлітковий і ранній юнацький вік є сприятливим періодом для формування й розвитку «практичного інтелекту», атрибутами якого, зазвичай, прийнято вважати здоровий глузд, кмітливість, інтуїцію та «золоті руки».

Зокрема, структура практичного інтелекту включає (за Р. Немовим):

– аналіз наслідків тих чи інших дій, точне визначення результатів та оцінювати здатність людини у складних життєвих ситуаціях;

– завжди знаходити кілька варіантів рішення проблеми;

– використовувати заощадливість (у віці підлітка особа може знайти самостійно такий спосіб дії, що у конкретній ситуації з найменшими затратами призведе до необхідного результату);

– прогнозування як уміння заглядати наперед, передбачаючи наслідки тих чи дій, передбачаючи чи він може бути вартий;

– швидке уміння оперативно вирішувати задачі (оскільки це динамічна характеристика практичного інтелекту, що виявляється в кількості часу, який проходить з моменту виникнення проблеми до її практичного рішення).

Також, на практиці визначається, що на вміння вирішувати практичні задачі впливають динамічні темпераментальні характеристики кожного, особливості його нервової системи, засвоєний життєвий досвід тощо. Тому варто було б започаткувати декілька правил, які виконуються також дорослими у сім'ї: як наприклад, проблемну ситуацію необхідно зразу ж вирішувати, а не затягувати з вирішенням, що може призводити до розвитку такого явища як – прокрастинація!

Вчені рекомендують використовувати такі підходи для розвитку в підопічних школярів практичного інтелекту: учнівське самоврядування, участь у громадських організаціях і комерційній праці, які організовує громадськість школи, а також залучення до самостійності, що розвиває відповідальність. І не менш важливим під час організації навчального процесу в середній школі, використовувати напрацювання шкільного психолога, який може залучати підлітків до групових тренінгів, що покращить форми спілкування з однолітками. Також можна організувати психологічне навчання для вчителів, щоб вони грамотно застосовували форми групової роботи під час уроків, та представляти новий матеріал у формі образних відеопрезентацій.

Також неможна не підкреслити, що підлітковий вік – це також дуже сенситивний період для формування професійно-орієнтованих знань, професійного самовизначення, коли закладаються трудові вміння й навички. Тому бажано запрошувати для знайомства з різними професіями цікавих фахівців-професіоналів, щоб у старшокласників була можливість уявляти себе в як можна більшій кількості професійних сфер, та відчутти, наскільки вони відповідають їхнім здібностям, індивідуальним особливостям та інтересам. Як зазначено в літературі, японські школярі за час навчання проходять більше 300 професійних спроб. Зокрема,

стимулювати розвиток у дитини трудових умінь і навичок можна, звертаючись до неї за допомогою, їх це дуже стимулює.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2

У результаті проведення емпіричного дослідження були зроблені наступні висновки.

За методикою (ШТУР) були отримані дані, де видно, що найбільше у групі виражено розвиток вміння формувати логічні класифікації. Тобто у групі найкраще розвинене вміння створювати логічні зв'язки, формувати логічні ланцюги суджень, правильно обирати відповідні параметри, та точно вибирати елементи, які є зайвими. Також високі результати група показала за субтестом «числові ряди». Це прояв аналітико-синтетичних математичних здібностей, теоретичне, індуктивне мислення, здатність впорядковувати, здатність знаходити математичну залежність в числових рядах. Це вміння аналізувати, створювати послідовні логічно-обґрунтовані дії. Це свідчення аналітичного мислення та математичного спрямування групи.

За методикою «самовідношення» (ОСВ) були визначено, що великий відсоток досліджуваних мають високі показники самосприйняття і саморозуміння, трохи менший відсоток – самопослідовність. Малий відсоток досліджуваних мають показники самозвинувачення, ставлення інших, інші показники мають середні рівні. Тобто можна сказати що самосприйняття й самооцінка у досліджуваних на середньому рівні. Перевага у кількості досліджуваних з нормальним рівнем самоставлення. Це означає, що у більшості підлітків адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості, правильне співвідношення своїх можливостей і досягнень, прагнення реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагання ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді.

Результати за методикою «інтелектуальна лабільність» засвідчили, що більшій частині вибірки підлітків відповідають високі показники інтелектуальної лабільності, що свідчить про, те що вони здатні свідомо виконувати розумові дії.

Низький рівень лабільності значно в меншій кількості, що свідчить про високі інтелектуальні здібності підлітків.

За методикою самооцінки Будассі були отримані результати, де переважає у більшій кількості осіб нормальний рівень самооцінки. Це означає, що у більшості досліджуваних адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості та сили, правильне співвідношення своїх можливостей і досягнень, досить критичне ставлення до себе, прагнення реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагання ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді.

Великий відсоток досліджуваних мають завищений рівень самооцінки – Це перш за все неадекватне уявлення про себе, про власний особистісний ідеал, про здібності й можливості, а також розуміння своєї цінності для навколишніх, для спільної справи. Такі підлітки можуть нехтувати невдачами щоб зберегти свою власну недоторканість.

Найменший відсоток у групі досліджуваних, які мають занижений рівень самооцінки, вони не вірять в себе, не виявляють ініціативи, не мають рис лідера. Як свідчать дослідження це може розвивати невпевненість в собі, боязкість, небажання досягати та реалізувати себе.

Результати математичної статистики засвідчили, що існує зв'язок між інтелектуальними здібностями та самооцінкою підлітків, зокрема: наочно-культурна обізнаність з аналітико-синтетичними здібностями, самоповага та самоінтерес з інтелектуальною лабільністю, самоприйняття й самоінтерес з обізнаністю, відношення інших з обізнаністю, самооцінка з інтелектуальною лабільністю.

За результатами дослідження розроблені практичні рекомендації психологам щодо адекватності самооцінки та підвищення інтелектуального рівня. У підлітковому віці на інтелектуальний розвиток можна впливати наступним: тренувати мислення й соціальний та мовний інтелект; практикувати рефлексію власних вчинків і дій через групову психологічну взаємодію з іншими (за допомогою шкільного психолога), щоб план дій формувався спочатку в розумі, а потім уже в реальності.

Також для формування самооцінки та інтелектуальних можливостей підлітка вагомий вплив має вчитель. Тому необхідним є не лише надавати учням необхідні знання, але й розвивати їхні здібності і ставитись до них як до дорослих осіб.

ВИСНОВКИ

У результаті теоретико-емпіричного дослідження ми прийшли до наступних висновків.

1. За допомогою теоретичних джерел, ми визначили зв'язок інтелектуальних здібностей з рівнем самооцінки підлітків, визначили основні характеристики та показники особистості в цих координатах. Вчені визначають особливості розвитку інтелекту та самооцінки у підлітковому віці. Розвиток самооцінки підлітка – надзвичайно важливий, складний і суперечливий процес. Формуючи власну ідентичність підліток обирає собі так званий еталон дорослості, який є для нього мірилом себе, але який, може не відповідати його характеристика й спроможностям. У результаті чого його самооцінка в цей період не є сталою, а може коливатися, і тому, частіше неадекватна. Вона або завищена або занижена, а власний рівень домагань часто не є реальним, а більше надуманим, не відповідає фактичним досягненням. Тому поведінка, що регулюється такою самооцінкою, частіше за все може призводити до непорозуміння з найближчим оточенням як у сім'ї та і в колі однокласників. Однак, це не можна вважати хибним шляхом, оскільки це і є розвиток, хоча й відбувається за рахунок проб і помилок. Цю неадекватність називають віковою нормою, вчені вказують, що це цілком закономірний процес, який є для особи джерелом самовиховання й дорослішання.

2. Самооцінка проявляється в усіх сферах основних підструктур загальної структури особистості підлітка, зокрема, у характері, поведінці, спілкуванні, вчинках. Також рівень регуляції власних вчинків і дій має зворотний зв'язок у свою чергу впливаючи на самооцінку. Так, моральна саморегуляція поведінки здійснюється на основі придбаного самосвітогляду й засвоєного еталону поведінки

найближчого оточення. Якщо ж на підлітка з неадекватною самооцінкою робити тиск, обмежувати самостійність, що супроводжується приниженням гідності й регламентацією дій, то відповідальність й саморегуляція деформується.

3. За методикою (ШТУР) були отримані дані, де видно, що найбільше у групі виражено розвиток уміння формувати логічні класифікації. Тобто у групі найкраще розвинене вміння створювати логічні зв'язки, формувати логічні ланцюги суджень, правильно обирати відповідні параметри, та точно вибирати елементи, які є зайвими. Також високі результати група показала за субтестом «числові ряди». Це прояв аналітико-синтетичних математичних здібностей, теоретичне, індуктивне мислення, здатність впорядковувати, здатність знаходити математичну залежність в числових рядах. Це вміння аналізувати, створювати послідовні логічно-обґрунтовані дії. Це свідчення аналітичного мислення та математичного спрямування групи.

За методикою «самовідношення» (ОСВ) були визначено, що великий відсоток досліджуваних мають високі показники самосприйняття і саморозуміння, трохи менший відсоток – самопослідовність. Малий відсоток досліджуваних мають показники самозвинувачення, ставлення інших, інші показники мають середні рівні. Тобто можна сказати що самосприйняття й самооцінка у досліджуваних на середньому рівні. Перевага у кількості досліджуваних з нормальним рівнем самоставлення. Це означає, що у більшості підлітків адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості, правильне співвідношення своїх можливостей і досягнень, прагнення реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагання ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді.

За методикою «інтелектуальна лабільність» результати засвідчили, що більшій частині вибірки підлітків відповідають високі показники інтелектуальної лабільності, що свідчить про, те що вони здатні свідомо виконувати розумові дії. Низький рівень лабільності значно в меншій кількості, що свідчить про високі інтелектуальні здібності підлітків.

За методикою самооцінки Будасі були отримані результати, де переважає у більшій кількості осіб нормальний рівень самооцінки. Це означає, що у більшості досліджуваних адекватне ставлення до себе, віра в свої можливості та сили,

правильне співвідношення своїх можливостей і досягнень, досить критичне ставлення до себе. Найменший відсоток у групі досліджуваних, які мають занижений рівень самооцінки, вони не вірять в себе, не виявляють ініціативи, не мають рис лідера. Зазвичай це призводить до невпевненості в собі, боязкості і відсутності дерзань, неможливості реалізувати свої здібності.

3. Результати математичної статистики засвідчили, що існує зв'язок між інтелектуальними здібностями та самооцінкою підлітків, зокрема: наочно-культурна обізнаність з аналітико-синтетичними здібностями, самоповага з інтелектуальною лабільністю, самоінтерес з інтелектуальною лабільністю, самоприйняття й самоінтерес з обізнаністю, відношення інших з обізнаністю, самооцінка з інтелектуальною лабільністю.

За результатами дослідження розроблені практичні рекомендації психологам щодо адекватності самооцінки та підвищення інтелектуального рівня. У підлітковому віці інтелектуальний розвиток можна прискорювати в таких напрямках: розвивати понятійний шар мислення й мовний інтелект; удосконалювати внутрішній план дій, становленню якого допомагають спеціальні вправи, спрямовані на те, щоб одні й ті самі реальні дії як найчастіше відбувались не з предметами, а в розумі.

Вочевидь, що для досягнення успіхів у школі учням потрібно мати достатню впевненість у собі і в своїх здібностях. Відсутність такої впевненості веде до апатії, песимізму, відчуття власної другорядності. Тому надзвичайно важливо з перших днів навчання формувати в учнів позитивне уявлення про себе. Велику роль в формуванні таких уявлень про себе може зіграти саме вчитель.

Таким чином для формування самооцінки та інтелектуальних можливостей підлітка вагомий вплив має вчитель. Тому необхідним є не лише надавати учням необхідні знання, але й розвивати їхні здібності і ставитись до них як до дорослих осіб.

Отже, завдання виконані, мета досягнута, дослідження завершене. Подальші дослідження зв'язку інтелектуальних здібностей підлітків з рівнем самооцінки можуть бути спрямовані на інші, не задіяні нами шляхи дослідження цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія: Учеб. посібник для вузів / Г.С. Абрамова. - Єкатеринбург: Ділова книга, 2002.
2. Божович Л.І. Етапи формування особистості в онтогенезі. Психологія розвитку: Хрестоматія з психології /Л.І Божович. - СПб., 2001.
3. Божович Л.І. Проблеми формування особистості / Л.І. Божович. - М.: Просвещение, 1995. - 352 с.
4. Бороздіна Л.В. Що таке самооцінка? //Психологічний журнал /Л.В.Бороздіна. - 1992. - № 4. - Т.13. - С. 99-100.
5. Драгунова Т.В., Ельконін Д.Б. Вікові та індивідуальні особливості молодших підлітків / Т.В. Драгунов, Д.Б. Ельконін. - М.: Просвещение, 1967. - 156 с.
6. Захарова А.В. Структурно-динамічна модель самооцінки. / / Питання психології / А.В. Захарова. - 1989. - № 1. - С. 5 -14.
7. Ізард К.Є. Психологія емоцій. / К.Є. Ізард. – СПб.: Пітер 2000. – 163 с.
8. Ізард К.Є. Емоції людини. / К.Є. Ізард. - М.: видавництво МДУ, 1980.
9. Ключова Н.В., Касаткіна Ю.В. «Вчимо дітей спілкуванню. Характер, комунікабельність». Популярне посібник для батьків і педагогів / Н.В. Ключова, Ю.В. Касаткіна. – Ярославль, Академія розвитку, 1996. – 265 с.
10. Ковальов А.Г. Психологія особистості. / О.Г. Ковальов. - Просвітництво, 1995. 220 с.
11. Колесов Д.П. Сучасний підліток. Дорослішання і стать: Навчальний посібник. / Д.П. Колесов. - М.: МПСІ Флінта. 2003. – 310 с.
12. Кон І.С. Психологія юнацького віку / І.С. Кон. - М.: Освіта, 1989.
13. Кулагіна, І.Ю. Вікова психологія (Розвиток дитини від народження до 17 років) [Текст]: Навчальний посібник. -5-е вид. / І.Ю. Кулагіна - М.: Изд-во УРАО, 1999.

14. Леонтьев О.М. Діяльність. Свідомість. Особистість / О.М. Леонтьев. - М.: Політвидав, 1977, 304 с.
15. Мадорский Л.Р., Зак А.З. «Очима підлітків», Книга для вчителя / Л.Р. Мадорский. – М.: Освіта, 1991.
16. Немов Р.С. Загальна психологія.: Підручник для СР проф. освіти. / Р.С. Немов. – М.: Владос, 2003. – 236 с.
17. Немов Р.С. Психологія: Підручник для пед. вузів / Р.С. Немов. М.: Владос, 2001. 309 с.
18. Осницкий А.К. Психологія самостійності: Методи дослідження та діагностики. / А.К. Осницкий. - М.: Нальчик. Вид. центр «Альфа».
19. Первін Л.А. Джон О.П. Психологія особистості: теорія і дослідження / Л.А. Первін, О.П. Джон. - М.: Аспект Пресс, 2001.
20. Райс,Ф. Психологія підліткового і юнацького віку. / Ф. Райс; - 8-е видання. - СПб.: Пітер, 2000.
21. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза / Е. Еріксон. – М.: Думка, 1996 – 405 с.
22. Кун М. Хто Я? Психологія самосвідомості. Хрестоматія / М. Кун, Т. Макпартленда. – Самара: Видавничий Дім « БАХРАХ-М», 2000. – 530 с.
23. Мардахаєв Л.В. Словник з соціальної педагогіки: навч. Посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / Л.В. Мардахаєв. – М.: Академія, 2002. – 368 с.
24. Наследов А.Д. Математические методи психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: учебное пособие / А.Д. Наследов. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.
25. Пантілеєв С.Р. Самоставлення. Психологія самосвідомості. Хрестоматія / С.Р. Пантілеєв. – Самара: Бахрах-М, 2000. – 310 с.
26. Пиаже Ж. Психологія інтелекта / Ж. Пиаже. – М., 1969. – 300с.
27. Помиткіна Л.В. Психодинамічна неконкурентність особистості: діагностика, корекція та консультування / Л.В. Помиткіна – К.: книжкове вид-во НАУ, 2007. – 180 с.
28. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2002. – 672 с.

29. Рубінштейн С.Л. Вибірні філософсько-психологічні праці / С.Л. Рубінштейн. М., 1997. – 409 с.
30. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2004. -350с.
31. Соколова Е.Т. Самосвідомість и самооцінка при аномаліях особистості / Е.Т. Соколова. – М., 1989. – 210с.
32. Солдатова Г.У. Етнічна ідентичність. Психологія самосвідомості. Хрестоматія / Г.У. Солдатова. – Самара: Бахрат-М, 2000. – 665 с.
33. Мудрик А.В. У пошуках свого «Я» // Сім'я і школа. № 10 / Мудрик – 1998. – с. 15-18.
34. Фопель К. Психологічні групи. Робочі матеріали для ведучого: практичний посібник / К. Фопел. – М.: Генезис, 2000. – 135 с.
35. Фрейд З. Я і Воно. 1.2 / З. Фрейд. – Тбілісі, 1991. – 470 с.

Додатки

Індивідуальні показники за методикою «Інтелектуальна лабільність»

№	бали	рівень
1	7	(5-9) середній
2	9	(5-9) середній
3	5	(5-9) середній
4	4	(0-4) високий
5	10	(10-14) низький
6	3	(0-4) високий
7	6	(5-9) середній
8	11	(10-14) низький
9	8	(10-14) низький
10	3	(0-4) високий
11	7	(5-9) середній
12	9	(5-9) середній
13	5	(5-9) середній
14	4	(0-4) високий
15	10	(10-14) низький
16	3	(0-4) високий
17	6	(5-9) середній
18	11	(10-14) низький
19	8	(5-9) середній
20	3	(0-4) високий
21	7	(5-9) середній
22	9	(5-9) середній
23	5	(5-9) середній
24	4	(0-4) високий
125	10	(10-14) низький
26	3	(0-4) високий
27	6	(5-9) середній
28	11	(10-14) низький
29	8	(5-9) середній
30	3	(0-4) високий
31	7	(5-9) середній
32	9	(5-9) середній
33	5	(5-9) середній
34	4	(0-4) високий
35	10	(10-14) низький
36	3	(0-4) високий
37	6	(5-9) середній
38	11	(10-14) низький
39	8	(5-9) середній
40	3	(0-4) високий

ДОДАТОК Б

Індивідуальні показники за «Методикою рівень самооцінки» Будассі

№	бали	Рівень
1	96	(60-100) низький
2	57	(21-59) високий
3	20	(5-20) середній
4	26	(21-59) високий
5	30	(21-59) високий
6	18	(5-20) середній
7	31	(21-59) високий
8	24	(21-59) високий
9	27	(21-59) високий
10	16	(5-20) середній
11	96	(60-100) низький
12	57	(21-59) високий
13	20	(5-20) середній
14	26	(21-59) високий
15	30	(21-59) високий
16	18	(5-20) середній
17	31	(21-59) високий
18	24	(21-59) високий
19	27	(21-59) високий
20	16	(5-20) середній
21	96	(60-100) низький
22	57	(21-59) високий
23	20	(5-20) середній
24	26	(21-59) високий
25	30	(21-59) високий
26	18	(5-20) середній
27	31	(21-59) високий
28	24	(21-59) високий
29	27	(21-59) високий
30	16	(5-20) середній
31	96	(60-100) низький
32	57	(21-59) високий
33	20	(5-20) середній
34	26	(21-59) високий
35	30	(21-59) високий
36	18	(5-20) середній
37	31	(21-59) високий
38	24	(21-59) високий
39	27	(21-59) високий
40	16	(5-20) середній

ДОДАТОК В

Розподіл індивідуальних показників за методикою «ШТУР»

№	Обізна- ність1	Обізна- ність2	Аналогії	Класифі- кації	Узагальнення	Числові ряди	рівні
1	5	5	0	5	15	10	(0-5) високий
2	15	10	15	15	10	15	(10-15) середній
3	10	15	10	10	15	10	(10-15) середній
4	10	15	15	10	10	15	(10-15) середній
5	15	10	10	15	15	15	(10-15) середній
6	5	5	5	5	10	5	(0-5) Високий
7	25	25	20	15	15	25	(20-30) низький
8	30	25	25	20	15	25	(20-30) низький
9	25	30	25	10	15	20	(20-30) низький
10	30	25	30	10	10	20	(20-30) низький
11	5	5	0	5	15	10	(0-5) Високий
12	15	10	15	15	10	15	(10-15) середній
13	10	15	10	10	15	10	(10-15) середній
14	10	15	15	10	10	15	(10-15) середній
15	15	10	10	15	15	15	(10-15) середній
16	5	5	5	5	10	5	(0-5) Високий
17	25	25	20	15	15	25	(20-30) низький
18	30	25	25	20	15	25	(20-30) низький
19	25	30	25	10	15	20	(20-30) низький
20	30	25	30	10	10	20	(20-30) низький
21	5	5	0	5	15	10	(0-5) високий
22	15	10	15	15	10	15	(10-15) середній
23	10	15	10	10	15	10	(10-15) середній
24	10	15	15	10	10	15	(10-15) середній

25	15	10	10	15	15	15	(10-15) середній
26	5	5	5	5	10	5	(0-5) Високий
27	25	25	20	15	15	25	(20-30) низький
28	30	25	25	20	15	25	(20-30) низький
29	25	30	25	10	15	20	(20-30) низький
30	30	25	30	10	10	20	(20-30) низький
31	5	5	0	5	15	10	(0-5) Високий
32	15	10	15	15	10	15	(10-15) середній
33	10	15	10	10	15	10	(10-15) середній
34	10	15	15	10	10	15	(10-15) середній
35	15	10	10	15	15	15	(10-15) середній
36	5	5	5	5	10	5	(0-5) Високий
37	25	25	20	15	15	25	(20-30) низький
38	30	25	25	20	15	25	(20-30) низький
39	25	30	25	10	15	20	(20-30) низький
40	30	25	30	10	10	20	(20-30) низький

ДОДАТОК Г

Індивідуальні показники за методикою опитувальник самовідношення (ОСВ) В.В
Столін С. Р. Пантелєєв

№	Самоповага	Ауто-симпатія	Очікуване відношення інши	Самоінтереси	Само Впевненість	Само Впевненість	Відношення інших	Само прийняття	Самопо слідовність	Само звинувачення	Само розуміння
1	56	51	50	56	56	50	50	61	51	51	50
2	72	50	53	50	58	46	57	70	62	40	46
3	74	61	57	49	60	30	42	77	78	42	30
4	70	48	48	46	61	46	49	56	66	44	46
5	61	53	53	40	67	42	62	51	75	49	42
6	59	42	61	50	55	53	63	50	57	56	53
7	56	49	56	52	75	46	51	49	59	71	46
8	50	50	43	43	78	58	73	61	41	80	58
9	63	53	42	48	70	60	72	56	48	67	60
10	68	56	40	46	69	67	80	42	43	63	67
11	56	51	50	56	56	50	50	61	51	51	50
12	72	50	53	50	58	46	57	70	62	40	46
13	74	61	57	49	60	30	42	77	78	42	30
14	70	48	48	46	61	46	49	56	66	44	46
15	61	53	53	40	67	42	62	51	75	49	42
16	59	42	61	50	55	53	63	50	57	56	53
17	56	49	56	52	75	46	51	49	59	71	46
18	50	50	43	43	78	58	73	61	41	80	58
19	63	53	42	48	70	60	72	56	48	67	60
20	68	56	40	46	69	67	80	42	43	63	67
21	56	51	50	56	56	50	50	61	51	51	50
22	72	50	53	50	58	46	57	70	62	40	46
23	74	61	57	49	60	30	42	77	78	42	30
24	70	48	48	46	61	46	49	56	66	44	46
25	61	53	53	40	67	42	62	51	75	49	42
26	59	42	61	50	55	53	63	50	57	56	53
27	56	49	56	52	75	46	51	49	59	71	46
28	50	50	43	43	78	58	73	61	41	80	58
29	63	53	42	48	70	60	72	56	48	67	60
30	68	56	40	46	69	67	80	42	43	63	67
31	56	51	50	56	56	50	50	61	51	51	50
32	72	50	53	50	58	46	57	70	62	40	46
33	74	61	57	49	60	30	42	77	78	42	30
34	70	48	48	46	61	46	49	56	66	44	46
35	61	53	53	40	67	42	62	51	75	49	42
36	59	42	61	50	55	53	63	50	57	56	53
37	56	49	56	52	75	46	51	49	59	71	46
38	50	50	43	43	78	58	73	61	41	80	58
39	63	53	42	48	70	60	72	56	48	67	60
40	68	56	40	46	69	67	80	42	43	63	67

Показники кореляційних зв'язків за критерієм Пірсона

		Самоповага	Аугосимпатія	Очікуване Відношення І інших	Самоінтереси	Самовпевненість	Відношення Інших	Самоприхняття	Самопослідовність	Самозвинування	Самоінтерес	Саморозуміння	Самооцінка
Інтелектуальна Лабільність	Коеф. корел.	-,311	,024	-,165	-,275	,383*	,128	-,152	,134	,446**	-,073	,122	,559**
	Знч.	,051	,881	,310	,086	,015	,432	,348	,411	,004	,655	,455	,000
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Обізнаність 1	Коеф. корел.	-,161	,284	-,617**	-,483**	,886**	,468**	,482**	,665**	-,297	-,517*	,591**	-,197
	Знч.	,322	,076	,000	,002	,000	,002	,002	,000	,063	,001	,000	,223
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Обізнаність 2	Коеф. корел.	-,071	,034	-,174	-,212	,718**	,384*	-,025	-,037	,193	-,025	,372*	,118
	Знч.	,661	,834	,283	,189	,000	,014	,879	,820	,232	,879	,018	,470
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Аналогії	Коеф. корел.	-,037	,472**	-,577**	-,529**	,862**	,489**	,466**	,612**	-,329*	-,434*	,606**	-,410**
	Знч.	,822	,002	,000	,000	,000	,001	,002	,000	,038	,005	,000	,009
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Класифікації	Коеф. корел.	,511**	,721**	,043	-,193	,340*	,414**	-,313*	-,099	-,040	,358*	-,105	-,216
	Знч.	,001	,000	,791	,234	,032	,008	,049	,544	,805	,023	,519	,181
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Узагальнення	Коеф. корел.	-,428**	,428**	,036	,000	,426**	,142	-,143	-,142	,250	,000	,426**	,355*
	Знч.	,006	,006	,827	1,000	,006	,382	,380	,382	,119	1,000	,006	,024
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Числові Ряди	Коеф. корел.	-,267	,348*	-,410**	-,255	,917**	,396*	,332*	,440**	-,162	-,415*	,669**	-,019
	Знч.	,096	,028	,009	,112	,000	,011	,036	,005	,318	,008	,000	,909
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40